

DIN GALERIA PARTICIPANȚILOR LA LUPTA PENTRU UNIRE — NICOLAE PISOSCHI

MARIA DOGARU

Numărindu-se printre cei care au militat, în mijlocul veacului trecut, pentru renovarea societății românești, Nicolae Pisoschi este prezentat de obicei în istoriografia românească drept prieten și colaborator al principelui Alexandru I. Cuza¹.

Deși cercetarea activității oamenilor politici, care s-au angajat la mijlocul secolului al XIX-lea, în lupta pentru renașterea națională, este uneori îngreunată de lipsa documentelor și de dispersarea informațiilor privind această frământată epocă istorică în fondurile și colecțiile arhivistice răspândite pe tot cuprinsul țării, datele ce ni s-au transmis în legătură cu Nicolae Pisoschi² permit cunoașterea unor aspecte interesante din viața sa, ca și desprinderea rolului pe care l-a avut în derularea unor evenimente.

¹ Vizitatorii muzeelor noastre pot admira documente și obiecte amintind viața și activitatea lui Nicolae Pisoschi. Remarcăm, în primul rînd, procesul — verbal încheiat în noaptea de 3 spre 4 ianuarie 1859 aflat sub formă de facsimil) în mai multe muzee din țară, o copie fiind expusă în cadrul Muzeului de Istorie Naturală din Iași. La Muzeul Unirii din Iași se află două piese dintr-un serviciu de ceaș utilizat odinioară de N. Pisoschi, iar Muzeul Militar Central dispune de fotografii ale colaboratorilor lui Alexandru Ioan Cuza, în una dintre acestea, fiind prezentat domnul înconjurat de principalii săi ofițeri, îl identificăm și pe fostul aghiotant. În Muzeul de la Ruginoasă se află o fotografie înfățișându-l pe Nicolae Pisoschi în uniformă de mare ținută cu spada și cu decorații.

² Înaintașii lui Nicolae Pisoschi pot fi urmăriți pînă în veacul al XVI-lea. Se știe că în acest secol în Moldova erau două persoane purtînd numele de Pisoschi, ambele originare din Podolia. Ion Pisoschi, nobil, a fost cumnatul lui Dimitrie Wiszniewiecki, palatin al provinciei menționate, cel care l-a sprijinit, împreună cu Albert Laski, pe Jacob Heraclid să ocupe tronul Moldovei. Drept recunoștință, Despot Vodă, a dăruit ceteacea Hotinului lui Albert Laski, iar acesta l-a numit pe Ion Pisoschi, prietenul său, pircălab al numitei cetăți (1562). Ulterior, Ion Pisoschi, trimis de D. Wiszniewiecki, sosit cu oști în Moldova în perioada disputei dintre Ștefan Tomșa și Despot Vodă, a negociat cu acesta din urmă o înțelegere. Aflîndu-se promisiunile făcute de boierii lui D. Wiszniewiecki că-l vor alege domn, înțelegerea încheiată între acesta și Despot Vodă a căzut, iar în cele din urmă după un atac prin surprindere întreprins de oastea lui Tomșa. S. Wiszniewiecki și I. Pisoschi au fost luați prizonieri — sfîrșind prin a fi uciși la Constantinopol. Despot, învins, a fost omorît de Tomșa care a fost la rîndul său alungat de Alexandru Lăpușneanu (căruiua Poarta i-a restituit domnia în oct. 1563); Tomșa a fost nevoit să se retragă în Polonia unde a trebuit să răspundă de moartea lui D. Wiszniewiecki și a lui Ion Pisoschi, fiind în cele din urmă executat împreună cu cei trei boieri care îl însoțeau.

Prenumele celui de-al doilea Pisoschi, menționat de documente ca fiind așezat în Moldova în secolul al XVI-lea, nu este cunoscut. Se știe însă că a fost căsătorit cu o Anușcă și a avut mai mulți copii: Simion, Gligorcea, Mierla, Ana, Gligărcea Pisoschi, căsătorit cu Tudosea, născută Soldan (fiica marelui logofăt Petrașcu Soldan și a Saftiei Buhus se trăgea din familia Prăjescu, una din cele mai vechi familii din Moldova, înrudită cu Mușatinii și Movileștii) a deținut moșia Vîrtopu, ținutul Succava. Tudosea Pisoschi s-a înrudit totodată cu doamna Tudosea, soția lui

Nicolae Pisoschi, fiul stolnicului Costache Pisoschi³ și al Mariei, născută Brănișteanu, a văzut lumina zilei în anul 1810⁴, în orașul Botoșani. Fiind cel de-al șaselea⁵ fiu al familiei, Nicolae a urmat primii ani de învățătură în orașul natal apoi a frecventat cursurile unei școli particulare din Iași.

Animat, ca mulți tineri din generația sa, de dorința de a-și sluji țara, Nicolae Pisoschi se înscrie în Miliția pămînteană⁶ înființată, cum se știe, în

Vasile Lupu, fapt care explica în parte faptul că Gligorcea, fost un timp pîrcălăb de Soroca, a făcut parte din anturajul volevodului.

În veacurile care au urmat, familia Pisoschi, deși n-a avut reprezentanți direcți care să ocupe dregătorii de prim rang, s-a menținut printre boieri (o dovadă în acest sens fiind și faptul că a fost enumerată printre aceștia de Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae* descrieri înrudindu-se cu neamuri aflate pe cele mai de sus trepte ale ierarhiei sociale).

Fiul lui Gligorcea, vornicul Ion Pisoschi s-a căsătorit cu Alexandra Barbovschi (provenind din familia boierești de frunte — unul din înaintașii săi — Simion Barbovschi a ocupat între 1525 — 1530 funcția de portar al Sucevii) — urmașul lor asigurând evoluția familiei Pisoschi în deceniile și veacurile care au urmat. Fiul cel mai mare a lui Ion și Alexandra Pisoschi, Ștefan (mort în 1735) a fost căsătorit cu Safta Balș — stăpînind moșia Vașcani, moștenită de urmașii lor pînă la sfîrșitul veacului al XVIII-lea. Din Ștefan provine ramura principală a familiei Pisoschi care se stinge însă în 1835. Ceilalți fii ai vornicului (Teodor căsătorit cu Sanda Volcinski, și căpitanul Gheorghe au asigurat curgerea mai departe a neamului. Dintre urmașii acestora menționăm pe pitarul Pisoschi — care a trăit în epoca în care Moldova era condusă de Cantemirești și pe căpitanul Ștefan Pisoschi (mort înainte de 1794).

Treptat, neamul s-a extins, una din ramurile sale stabilindu-se la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în Oltenia îmbrățișînd meserii diferite : profesori, ofițeri, ingineri. Unii membri ai acestei familii au participat la războiul pentru întregire (1916 — 1918) alții au făcut parte din unitățile armatei române care și-au adus contribuția la înfrîngerea hitlerismului.

Aceste informații au fost extrase din lucrările : Nicolae Costin *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601 și de la 1709 la 1711*, Junimea, Iași, 1976, p. 211, Dimitrie Cantemir *Descriptio Moldaviae* Edit. Acad. R.S.R., București, 1973, p. 281 ; Ghibănescu, *Strete și izvoade*, vol. V. p. 255, vol. IX, p. 72 ; Radu Rosetti, *Cronica Vascanilor* în „Analele Academiei Române”, seria Istorie, tom. XXIX, 1906 ; Gheorghe Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei* Buc. 1973, ediție îngrijită de Nicolae Stoicescu Ștefan Sorin Gorovei ; *Dicționar-al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV — XVII, Edit. Enciclopedică, Buc. 1971 ; I. Nădejde, V. G. Mortun, *Biografia lui Genealogia și albumul familiei Morfun*, Institutul de arte grafice „Speranța”, 1924 ; V. Mihoșdea, *Relațiile agrare din sec. XVIII în Moldova*, Edit. Academiei R.S.R. Buc. 1968, vol. II, pag. 119 — 120, 246. etc.

Unele date au fost extrase din documente de arhivă : 1610, aug. 10, Arh. St. București, colecția Documente Istorice, CCCCLVI/44 (DIR, a sec. XVI, vol. II, pag. 315) ; 1626 iulie 21 ; Antărești, Muzeul din Fălțiceni, DIRH, sec. XVII, vol. XIX, p. 122). Într-un document de cancelarie, din 27 iunie 1827, emis în favoarea lui Mihalache Pisoschi, se menționa că scopul elaborării actului era și acela de a „face îndemnare și altora a-și pune singurta și vrednicia în aplicare și cu silință a-și arăta credincioasa supunere, alăturînd osîrdia sa către neamul său care de-a pururea au fost osăbite orînduilele” Arh. St. Buc. colecția Sului II, 127.

³ Primele informații documentare referitoare la genealogia familiei Pisoschi s-au publicat de Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, Ed. Primăriei de Botoșani, Institutul de arte grafice „M. Saidman”, Fălțiceni, 1926.

⁴ Precizarea anului nașterii s-a făcut pe baza documentelor inserate în lucrarea lui Artur Gorovei, menționată mai sus ; la p. 229 — 230, se află „Izvodul pentru alegătorii mădularilor Eforiei orașului Botoșani pe anul 1847/, între locuitorii înregistrați fiind și „Căminarul Nicolae Pisoschi de 37 de ani”.

⁵ Costache și Maria Pisoschi au avut opt copii. Artur Gorovei greșește cînd menționează doar șase frați (op. cit. p. 245). Frații lui Nicolae au fost : Ana, Smaranda, Ecaterina, Profîra, Zenaida, Vasile, Elena (Elenca). Arh. St. Botoșani, doasr nr. 368/1891 (referitor la moștenitorii defunctului Brănișteanu).

⁶ Conform datelor înscrise în ziarul „Vocea Botoșanilor”, la moartea lui Pisoschi (1888 — martie).

frământata perioadă de după tratatul de la Adrianopol⁷. După cîțiva ani se retrage din oștire, ocupînd funcții în viața civilă : revizor pe lîngă Departamentul de Interne al Moldovei (1834)⁸, sameș al județului Botoșani, calitate în care se remarcă prin strădania pe care o depune pentru bunul mers al treburilor obștei. După datele comunicate de oficialități botoșănene la sfîrșitul veacului trecut, Nicolae Pisoschi a fost între 1833 — 1835, delegat al guvernului din Iași în comisia de delimitare a fruntariilor dintre Moldova și Transilvania¹⁰.

Cu toate că în timpul domniei lui Mihail Sturdza, Nicolae Pisoschi a fost înălțat la rangul de căminar¹¹, el a făcut parte din opoziție și a participat, în 1844, la o acțiune revoluționară fapt pentru care a fost surghiunit, împreună cu Mihail Kogălniceanu, și Voinescu la o mănăstire¹².

Întărindu-și convingerile revoluționare, Nicolae Pisoschi s-a amgajat în vîltoarea luptelor de la mijlocul veacului trecut. Credem că a participat la adunarea de la Hotel Petersburg din 28 martie 1848¹³, unde s-a consumat unul din cele mai însemnate momente ale revoluției din această parte a țării întrucît a semnat a doua zi, alături de sute de oameni, „Petiția proclamației“, elaborată de un grup restrîns de revoluționari și redactată în numele „tuturor stărilor Moldovei“, de Vasile Alecsandri¹⁴.

În condițiile înfrîngerii revoluției, ca urmare a măsurilor represive luate de regimul lui Mihail Sturdza, un rol deosebit în menținerea suflului înnoitor l-a avut comitetele revoluționare, Comitetul din Cernăuți¹⁵ a activa în strînsă legătură cu comitetul din Iași și a întreținut relații cu revoluționarii din Transilvania. Printre semnăturile ce validează actele emise de Comitetul revoluționar din Cernăuți surprindem și semnătura lui Nicolae Pisoschi¹⁷. La 29 iulie 1848 îl găsim iscăbind, alături de C. Negri, V. Alecsandri, Al. I. Cuza, I. Alecsandri, memoriul adresat de patrioții moldoveni lui Soliman Pașa, un adevărat rechizitoriu la adresa regimului reacționar al domnului Mihail Sturdza¹⁸.

⁷ În legătură cu organizarea miliției pămîntenc, vezi Ion Anastasiu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, Buc, 1933, p. 621 — 675 ; *Din istoria militară a poporului român*, Studii, vol. I. Ed. Militară Buc. 1973, p. 27 — 48 ; Stan Apostol, *Renașterea armatei naționale*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, p. 232 — 260.

⁸ Dr. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, Ed. W. Krafft, Sibiu, 1898 — 1904, tom. III, p. 607.

⁹ Ibidem, Vezi și D. Ivănescu, Virginia Isac, *Alexandru Ioan Cuza — „Acte și scrisori“* Ed. Junimea, Iași, 1970, p. 150.

¹⁰ Vezi ziarul „Vocea Botoșanilor“, martie 1888.

¹¹ În actul amintit, din 1847 — (izvodul alegătorilor din Botoșani) — Nicolae Pisoschi este desemnat cu acest titlu. Vezi Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 230

¹² Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională 1834 — 1849*, Ed. Academiei R.S.R., Buc. 1971, p. 261, 262. Vezi și D. Ivănescu, V. Isac, *op. cit.*, p. 150.

¹³ Editura Academiei R.S.R. ; *Istoria României*, vol. III, Buc. 1964, p. 43 — 45.

¹⁴ Cornelia Bodea, *Anul 1848 la români. Mărturie*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc. 1982, p. 359.

¹⁵ „Istoria României“ Academia R.P.R., vol. IV, Buc. 1984, p. 55.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Artur Gorovei, *op. cit.* p. 34 — 39.

¹⁸ Cornelia Bodea, *Anul 1848 la români*, vol. I, pag. 642 — 645 ; vezi Artur Gorovei, *op. cit.* pag. 39.

După înăbușirea revoluției, N. Pisoschi a plecat în străinătate. A luat drumul Occidentului, s-a oprit la Viena unde s-a întâlnit cu Alexandru I. Cuza, și Dimitrie Rosetti¹⁹ și alți revoluționari fiind cu toții martorii unor confruntări politice de amploare.

Reîntorcându-se în Moldova, ca și alți revoluționari după ce pe tronul acestei țări, ca urmare a convenției de la Balta Liman, s-a urcat Grigore Ghica, om politic cu vederi largi, Nicolae Pisoschi, continuând să se situeze printre susținătorii ideilor de progres, reintră în administrație.

În 1849 este ridicat la rangul de postelnic²⁰, iar peste câteva luni devine ispravnic al ținutului Botoșani²¹, între 1854—1856 deține funcția de ispravnic al ținutului Iași²². Desțituit din această funcție de caimacanul Teodor Balș, la cererea consulului austriac, întrucât se lăudase că nu purta o decorație austriacă, Nicolae Pisoschi s-a afirmat printre cei mai activi membrii ai partidei naționale.

Conștient de răspunderea pe care membrii acestei partide o aveau față de soarta țării, N. Pisoschi s-a alăturat grupului de patrioți care au cerut domnitorului Grigore Ghica prin scrisoarea din 16 februarie 1856, să militeze pentru întărirea autonomiei interne a țărilor române și recunoașterea de către puterile europene a drepturilor poporului român consemnate în tratatele internaționale²⁴.

În ziua de 22 mai — același an îl întâlnim, alături de alți fruntași ai vieții politice moldovene, participând la sărbătorirea organizată la via lui Mihail Kogălniceanu²⁵, la Copou cu prilejul reîntoarcerii din surghiun a căpitanului Gheorghe Filipescu²⁶. Sărbătorirea lui Gh. Filipescu n-a constituit de fapt decât un pretext pentru desfășurarea unor întruniri unioniste²⁷.

Referindu-se la această acțiune, Alexandru D. Xenopol aprecia: „ideea unirii e sărbătorită cu o manifestare de nedescris, ridicându-se numeroase închinări întru izbîndirea ei”²⁸. Știrea despre desfășurarea acestei întruniri a ajuns rapid în capitalele Europei și i-a îmbărbătat pe revoluționarii exilați care așteptau cu nerăbdare întoarcerea pe meleagurile natale. Printr-o emoționantă scrisoare, Dimitrie Brătianu i-a felicitat pe participanți, exprimându-și bucuria față de modul în care cauza unirii cîștigă teren²⁹.

¹⁹ V. Curticăpeanu, *Epoca lui Cuza Vodă*, Ed. Enciclopedică, Buc. 1973, p. 13.

²⁰ Artur Gorovei, *op. cit.* pag. 39.

²¹ C. Diaconovich, *op. cit.*, vezi și D. Ivănescu, V. Isac, *op. cit.* p. 150.

²² Ibidem. Se pare, conform celor relatate în presa locală, cu ocazia morții, că Nicolae Pisoschi a deținut un timp și funcția de ispravnic al ținutului Bolgrad. Vezi ziarul „Vocea Botoșanilor”, martie 1888.

²³ *Acte și documente privileiate la istoria renașterii României* publicate de Chenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza și Dimitrie C. Sturdza, vol. III, pag. 427 — 430.

²⁵ D. Ivănescu, V. Isac, *op. cit.*, pag. 150

²⁶ În legătură cu plecarea acestuia în surghiun vezi N. Iorga, *Istoria Armatei Românești*, Ed. Militară, Buc. 1970, p. 40.

²⁷ A. D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia Traiană*, Ed. Librăriei Școalelor, Frații Șaraga, vol. XII, 1986, pag. 180k 181., Iași.

²⁸ Ibidem, vol. VI, Iași, 1893, p. 550 — 551.

²⁹ Ibidem, pag. 551.

Nicolae Pisoschi a făcut, totodată, parte din grupul celor 12 care la 25 mai (6 iunie) 1856 au înființat Societatea Unirii, transformată, la câteva zile mai târziu, într-o asociație largă³⁰.

În actul de constituire al acestei asociații se susținea unirea principatelor sub „un principe străin afară de dinastiile statelor megieșe“ și se releva faptul că membrii Societății, pătrunși de necesitatea „ca moldovenii să se înțeleagă în acest moment despre adevăratele lor dorinți și nevoi“, vor milita prin toate formele pentru concretizarea acestui obiectiv major³¹.

Ales, în același an, în comitetul unirii din Botoșani³², Nicolae Pisoschi susține cu hotărâre cauza națională, iar în vara anului 1857 îl găsim protestînd față de abuzurile caimacamului Nicolae Vogoride, demascînd aspecte care probau falsificarea alegerilor pentru Adunarea Ad-hoc³³. El și-a exprimat totodată indignarea față de abuzurile caimacamului în ceea ce privește alegerea deputaților țărani³⁴.

Unul din proteste semnat și de el a fost adresat Comisiei speciale de supraveghere din Principate³⁵ alcătuită, conform prevederilor articolului 23 al Tratatului din Paris³⁶ din reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei, Sardiniei și Turciei — ca și ai Comitetului central al Unirii din Iași³⁷.

Printre militarii avansați de caimacamul N. Vogoride în zadarnica speranță de a-i atrage de partea sa s-a numărat și Nicolae Pisoschi care a fost, în 1857, reintegrat în armată cu gradul de maior³⁸. Aprecierile conform cărora Nicolae Pisoschi ar fi intrat în armată cu gradul de cadet³, în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza⁴⁰ sînt desmințite chiar de semnătura acestuia pe actul din 3 spre 4 ianuarie 1859 unde descifrăm „maiorul Pisoschi“. Cunoașterea adevărului în această direcție infirmă și opinia după care Nicolae Pisoschi „a avansat rapid“⁴¹, de fapt în perioada 1859—1866 acesta a fost înălțat o singură dată, în 1863, cînd a primit gradul de locotenent colonel⁴².

Deși pierderile masive de documente nu ne permit să urmărim, etapă de etapă, activitatea acestui patriot moldovean, neîndoielnic el a trăit momente pline de frământări în timpul lucrărilor Adunărilor Ad-hoc, organe reprezen-

³⁰ *Acte și documente privitoare la renașterea României*, vol. III, p. 522.

³¹ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1971, p. 40.

³² Artur Gorovei, *op. cit.*, pag. 34.

³³ *Ibidem*, p. 34 — 39.

³⁴ *Acte și documente privitoare la renașterea României*, vol. V, p. 426 — 427.

³⁵ *Ibidem*, pag. 106 — 107.

³⁶ Reprezentanții acestor țări au fost Austria : Liechman Palmrode, Franța — Talleyrand, Perigord, Anglia — Sir H. Bulwer ; Prusia — von Richthofen, Sardinia — Cavalier de Benzi, Poarta Otomană — Sarfet Efendi.

³⁷ Artur Gorovei, *op. cit.* pag. 39 — 40.

³⁸ Conform datelor înscrise în ziarul „Voca Botoșanilor“ la decesul lui Nicolae Pisoschi.

³⁹ Afirmație înscrisă în volumul *Anul 1859 la români. Texte străine*. Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1984, vol. II, p. 398.

⁴⁰ Este indicat cu gradul de maior și în procesul — verbal al Adunării Elective a Moldovei din 21 ian. 1859. Vezi *Acte și documente privitoare la istoria renașterii României*, vol. VIII, pag. 255.

⁴¹ *Anul 1859 la români. Texte străine*, vol. II, p. 398.

⁴² În oștirea română nu există gradul de locotenent colonel ca atare de la maior se avansa la colonel. Gradul de locotenent colonel a fost instituit în timpul domniei lui Alexandru I. Cuza (1863).

tative în care s-au ales și deputați ai țărănimii. El a fost satisfăcut de hotărârile formulate, în special de modul în care s-a exprimat ardenta dorință de unitate națională, a așteptat apoi cu nerăbdare, ca toți românii, încheierea lucrărilor Conferinței de la Paris unde doleanțele românești au fost analizate de reprezentanții puterilor garante⁴³. În ultimele luni ale anului 1858 îl găsim alături de alți fruntași ai mișcării naționale, angajat în lupta pentru alegerea pe tronul încercatei Moldove a unui domn progresist care să susțină pe mai departe „principiul unirii”.

Cum se știe, în confruntările dintre pretendenți, grupările politice se străduiau să-și desemneze și impună candidații.

Reprezentanții partidei naționale, deși dețineau majoritatea în Adunarea electivă (din 65 de deputați — 12 îl susțineau pe Mihail Sturdza, 10 pe fiul acestuia Grigore Sturdza iar 33 făceau parte din gruparea națională)⁴⁴ n-au reușit să cadă de acord asupra persoanei care să fie susținută pentru a ocupa funcția supremă în stat. Discuțiile pe marginea fiecăreia dintre cele 38 de candidaturi au creat o atmosferă nefavorabilă, cei mai mulți dintre membrii partidei fiind dezamăgiți de modul în care se desfășurau lucrările, cu atât mai mult cu cât știau că dezacordul dintre dinșii ar fi dus sigur la victoria candidaților reacționari. Așa s-au petrecut lucrurile și în seara zilei de 3 spre 4 ianuarie 1859 când membrii partidei naționale s-au întrunit la Costache Rolla, în localul Cabinetului de istorie naturală⁴⁵. După lungi dezbateri, care au durat până la ora 23, când adunarea era gata să se spargă, unul dintre participanți, mihnit de situația creată a încuiat așa declarând că „nimeni nu va ieși de acolo pînă nu se vor înțelege asupra unui candidat”⁴⁶.

După unele izvoare persoana ar fi amenințat chiar că își curmă zilele dacă nu se va ajunge la fixarea candidatului⁴⁷.

În istoriografia românească s-au făcut afirmații diferite asupra numelui celui care a intervenit atât de hotărît pentru a determina desemnarea candidatului partidei naționale. Inițial Alexandru D. Xenopol în cunoscuta sa lucrare „Istoria românilor în Dacia Traiană”⁴⁸, spune că N. Pisoschi ar fi împiedicat ieșirea, deputaților progresiști silindu-i să reia discuțiile. În cea de a treia ediție⁴ autorul menționat precizează că acest lucru l-a făcut Lascăr Rosetti. În unele lucrări, referitoare la acest eveniment crucial din istoria națională, de curind puse în circuitul științific, se menționează că lui Nicolae Pioschi i-a revenit acest rol⁵⁰.

Frederic Damé, în lucrarea referitoare la „Istoria României contemporane de la reintronarea domnilor pămînteni pînă în zilele noastre” atestă că N.

⁴³ *Istoria României*, Ed. Academiei R.S.R., vol. IV, Buc. 1964, p. 298.

⁴⁴ Gh. Platon, *Unirea Principatelor Române*, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc. 1981.

⁴⁵ Camera unde s-a întrunit era alături de o încăpere în care se afla scheletul unui elefant, de aici denumirea de sala „Elefant”, denumire pe care o întâlnim deseori menționată în legătură cu evenimentul la care ne referim.

⁴⁶ A. D. Xenopol, *op. cit.*, ed. a III-a, Ed. Cartea Românească, Buc., p. 290 anul 1930.

⁴⁷ *Anul 1859 la români. Texte străine*, vol. II, pag. 415.

⁴⁸ A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. VI, Iași, 1893, p. 635.

⁴⁹ Idem, *Domnia lui Cuza Vodă Tipografia Dacia*, Iași, 1903: vol. I, p. 35.

⁵⁰ *Anul 1859 la români. Texte străine*, vol. II., p. 398

Pisoschi s-a postat la ușa camerei spunând că-și zboară creierii, dacă nu va lua o decizie în acea ședință⁵¹.

Dacă în legătură cu persoana care a reușit să impulsioneze desemnarea candidatului există opinii diferite, toți cei care s-au aplecat asupra istoriei acestei epoci — recunosc faptul că Nicolae Pisoschi a făcut propunerea salvatoare. Într-adevăr, reluându-se dezbaterile Nicolae Pisoschi l-a propus pe Alexandru I. Cuza. Propunerea acestuia fu acceptată fără ezitare de toți cei prezenți, cum spunea A. D. Xenopol „ca o științe electrică străbate acest nume prin gândurile tuturor neîntâlnind nici o împotrivire”⁵². Hotărînd să-l susțină în unanimitate cei 31 de membri ai partidei naționale, prezenți la adunare, au încheiat totodată un proces-verbal prin care s-au angajat ca în Adunarea electivă ce urma să-și încheie lucrările⁵³ pe ziua de 5 ianuarie, să-l voteze pe față pe colonelul Cuza. Acest document scris de mînă, purtînd semnăturile celor prezenți la întrunirea din 3 spre 4 ianuarie — ca și patru semnături adăugate ulterior (Mihail Kogălniceanu, Nicolae Suțu, Alexandru Mavrocordat și A. Panu) se numără printre mărturiile de epocă ce atestă lupta poporului român pentru împlinirea dezideratului său național⁵⁴.

Este semnificativ faptul că, în amintirea acestui moment hotărîtor în lupta patrioților moldoveni pentru Unire, camera în care a avut loc adunarea din 3 spre 4 ianuarie s-a păstrat așa cum se înfățișa în acel moment. S-a expus aici și o reproducere după procesul — verbal amintit mai sus.

Se evidențiază astfel odată în plus importanța întrunirii din acea seară de 3 spre 4 ianuarie cînd partida națională din Moldova a făcut primul pas spre alegerea de domn pe un bărbat care să reprezinte principiile sale : abnegarea, naționalismul, devotamentul, onorabilitatea și curajul⁵⁵.

Nicolae Pisoschi s-a numărat printre membrii activi ai Adunării electivă. În calitate de membru al comisiei a doua a adunării s-a preocupat de verificarea titlurilor deputaților Moldovei de Sus, luînd parte la dezbaterile ce au avut loc în acest organ legiuitor și după înfăptuirea actului de la 24 ianuarie⁵⁶.

În perioada care a urmat Nicolae Pisoschi s-a numărat printre colaboratorii apropiați ai domnitorului ce a întruchipat în persoana sa „principiul mîntuitor al unirii”. Numit aghiotant al princepelui, el l-a însoțit în diferite împrejurări. În septembrie 1860 s-a numărat printre membrii suitei domnitorului la Constantinopol, vizită la cărei scop a fost pregătirea terenului pentru unirea politic-administrativă⁵⁷.

După ce alesul nației a fost silit, la 11 februarie 1866, să abdice, Nicolae Pisoschi a continuat să rămînă alături de Alexandru I. Cuza, pe care l-a urmat

⁵¹ Ibidem.

⁵² A. D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. XII, p. 290.

⁵³ Lucrările Adunării electivă a Moldovei s-au deschis la 28 decembrie 1858 sub președenția celui mai în vîrstă deputat (Petrahe Roset Bălănescu) vezi *Istoria României*, Ed. Academiei R.P.R., vol. IV, Buc., pag. 301 — 302.

⁵⁴ Originalul acestui prețios document se păstrează la Biblioteca Academiei R.S.R., fond Alexandru I. Cuza, pachet XLVII/1.

⁵⁵ Apreciere făcută de Gh. Sion în articolul referitor la Alexandru I. Cuza introdus în ziarul „Românul”. Vezi D. Ivănescu, V. Isac, op. cit., p. 402.

⁵⁶ *Aceste și documente privilegiate la istoria renașterii României*, vol. VIII, pag. 519, 525 etc.

⁵⁷ Romeo Crețu, *Prezențe românești la Istanbul*, Edit. Albatros Buc., 1973, p. 84 — 85.

și în exil⁵⁸. Popasul principeului Cuza și al celor care îl însoțeau la Brașov este amintit de o placă așezată pe clădirea situată pe str. Lungă nr. 3 (odinioară han) precizând că acolo : „a locuit între 26 februarie și 4 martie 1866 Alexandru Ioan Cuza domnul Principatelor Române... detronat de reacțiunea burghezo-moșierească“. De la Brașov grupul s-a îndreptat spre Sibiu apoi Timișoara. Presa din acest frumos oraș informa, în zilele de 7 și 8 martie că „principele Cuza este însoțit de familie și de N. Pisoschi, adjutantul său“⁵⁹. În continuare N. Pisoschi l-a însoțit pe fostul domn la Viena unde au ajuns la 15 martie⁶⁰.

Revenind apoi în țară, Nicolae Pisoschi s-a retras din viața politică și din armată.

Alexandru I. Cuza fiind silit să trăiască în exil, N. Pisoschi i-a fost procuratorul, reprezentându-l în aceea ce privește administrarea bunurilor din țară⁶¹. Lui i-a revenit și sarcina de a întreprinde demersurile necesare pentru recunoașterea celor doi fii pe care fostul domnitor îi avusese cu Maria Obrenovici⁶².

Tot Nicolae Pisoschi a înaintat în aprilie 1867 principeului Carol de Hohenzollern, scrisoarea⁶³ prin care Alexandru I. Cuza își exprima dorința de a se stabili la Ruginoasa ca simplu cetățean, dorință respinsă de noul domnitor al României, acesta având în vedere marea popularitate de care încă se bucura Cuza.

Printre piesele ce pot reține atenția publicului în muzeele noastre sînt și scrisorile pe care Nicolae Pisoschi le-a schimbat cu Vasile Alecsandri față de care a nutrit puternice și trainice sentimente de prietenie. Remarcăm în acest sens răspunsul lui V. Alecsandri la scrisoarea prin care Nicolae Pisoschi îl felicită pe marele poet pentru succesul de la Montpellier — unde poezia sa „Ginta latină“ a fost încununată cu diploma și cupa de argint :

„Frate Pisoschi: A tale versuri prietenoase
În al meu suflet au deșteptat
Simțiri plăcute, simțiri duiosae
Și-un dor de viață îndelungat.
Eu sînt ferice că Poezia
Mi-a adus la gură al ei pahar

Și-n danț cînd intră azi România
Mi-e dor a zice că-s lăutar
Dar ce îmi place mult și bine
E că în iarnă mă simt cu foc
Și că pot încă frate cu tine
Să intru în horă, să salt, să joc.
Sus dar uncheșe cu voie bună

⁵⁸ C. C. Giurescu, *Alexandru Ioan Cuza*, Ed. Militară, Buc., 1973 p. 36 — 37.

⁵⁹ Aurel Cosma, *Ultimul popas printre români*, în „Magazin Istoric“ nr. 5, 1973, p. 9.

⁶⁰ C. C. Giurescu, *Alexandru Ioan Cuza la Viena*, în „Revista Arhivelor“ nr. 2/1966, pag.

⁶¹ Ibidem, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Ed. Științifică Buc. 1970, pag. 375 — 376.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem.

Sprinten și mîndru dă din picior !
Gînta latină să readucă
Ca să-și croiască un nou viitor !

Svirle în aer, sus pălăria
Împodobită cu scumpe flori
Și strigă : Vivat, căci România
E-coronată de-a ei surori !

Drept aceea să ne vedem sănătoși, Moș PISOI, cu paharul în mînă ca să închinăm la binele viitor al țării de care se vor bucura copiii noștri. Al tău frate V. Alecsandri⁶⁴.

Deși versurile de mai sus nu se ridică la valoarea majorității creațiilor poetului de la Mircești, ele sînt importante pentru a cunoaște starea de spirit a celor doi. Desprindem din conținutul lor pe de o parte prietenia ce-i lega, îndelungata lor colaborare în lupta pentru cauza comună, pe de alta, nostalgia față de anii care au trecut, dorința de a se menține chiar și în „iarnă” vieții în pas cu societatea timpului lor⁶⁵.

Portretul lui Nicolae Pisoschi în această perioadă a vieții este zugrăvit și de N. Iorga care își amintea că în copilăria sa, la Botoșani, privea deseori spre casa cochete a colonelului Nicolae Pisoschi, fost adjutant a lui Vodă Cuza „răsărind arare, cu marșialul lui barbișon alb, pe terasă”⁶⁶.

Stema familiei Pisoschi poate constitui de asemenea un exponat muzeistic expresiv. Compoziția prin care membrii acestuia s-a individualizat reprezenta un scut avînd cîmp albastru încărcat cu două spade de argint, cu garda de aur și lama ruptă, înfățișate una cu vîrfurile în jos alta în poziție inversă ; în centru între cele două spade, s-a plasat o semilună de aur cu coar-nele îndreptate spre partea superioară a suprafeței scutului (în șef)⁶⁷. Mobilele heraldice însumate în blazonul descris mai sus — evoca faptul că membrii familiei Pisoschi, odinioară boieri de spadă, au fost mereu angajați în lupta pentru neatințare. Deși factura de reprezentare a stemei la care ne referim atestă faptul că a fost utilizată în veacul al XIX-lea neîndoindu-se simbolurile specifice care desemnează heraldic această familie sînt mult mai vechi.

Din păcate impresiunile sfragistice ce sînt conservate pe unele acte din veacul al XVI-lea la emiterea cărora au participat unii ascendenți ai lui Nicolae Pisoschi, sînt, datorită vicisitudinilor timpului și imprimării defectuoase, total ilizibile⁶⁸.

⁶⁴ V. Alecsandri, *Cele mai frumoase scrisori*, Ed. Minerva, Buc., 1972, pag. 260 — 261.

⁶⁵ Nu se cunosc prea multe date referitoare la familia lui N. Pisoschi. Se pare că aceasta a contractat o căsătorie în tinerețe dar s-a despărțit repede. În muzeul Mănăstirii Varatic se află o icoană brodată cu fir de argint de către schimonahia Xenia Pisoschi. La această mănăstire se păstrează tradiția că schimonahia Xenia ar fi fost soția lui Nicolae Pisoschi. Fiind vîrstnic Nicolae Pisoschi s-a căsătorit cu o Emilie de origine germană și a avut doi copii : Alexandru care a ajuns diplomat, fiind numit în 1912 consul general al României la Cairo și Dimitrie care a devenit inginer și a ocupat funcții în cadrul Căilor Ferate Române.

⁶⁶ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*. Edit. Minerva, Buc., 1976, p. 33.

⁶⁷ Traian Larionescu, *Armorialul Moldovei de Sus ; Ailbum heraldic dactilografiat și difuzat în număr restrîns de exemplare*, Buc., 1977, planșa 72.

⁶⁸ Arh. St. Buc., Colecția Documente Istorice CCCCLVII/41.

Cercetînd elementele însumate în stema la care ne referim în contextul evoluției heraldicii românești, constatăm faptul că această compoziție este una din multiplele forme⁶⁹ prin care s-a exprimat, în limbaj plastic, lupta pentru independență.

Într-adevăr spadele avînd lama ruptă evocă continua și puternica înclăștare, probează prin mijloace specifice artei heraldice sacrificiul suprem. Modul în care este plasată semiluna de aur definește împotrivirea față de Poarta Otomană.

Nicolae Pisoschi a încetat din viață la 14 martie 1888⁷⁰ în orașul natal, fiind înmormîntat cu o solemnitate deosebită⁷¹ alături de părinții săi.

Deși trecuseră mulți ani de cînd el se retrăsese din viața politică botoșănenii n-au uitat faptul că Nicolae Pisoschi și-a alăturat gîndul și fapta celor care s-au străduit să făurească România modernă⁷².

⁶⁹ Se încadrează acestei teme stemele în care sînt reprezentate brațe implătoșate, persoane purtînd arme, semne de luptă, călăreți purtînd în virful spadei un cap de turc (cum este blazonul familiei Brîncoveanu) etc.

⁷⁰ Vezi ziarul „Vocea Botoșanilor“, martie 1888.

⁷¹ În ziarul „Curierul Român“ se arată : „colonelul Neculae Pisoschi distins veteran al Botoșanilor, a fost adjutant al lui Vodă Cuza. Octogenar. În mormîntat la Cîmîtirul din Mănăstirea Doamnei. În mormîntarea s-a făcut cu mare pompă militară. Garnizoana, prin D. I. lt. col. Persiceanu (comandantul regimentului de călărași) și maiorul Stoica, comandantul Pieții au condus ceremonia militară“.

⁷² „Vocea Botoșanilor“, martie 1888.